

Lärohandledning för

Litterära mästerverk genom tiderna – litteraturhistoria för gymnasieskolan

Av Michael Jay

Del 5: 1500- och 1600-talets litteratur – Renässansen

© Michael Jay, 2012

Materialet tillhör författaren och skyddas av lagen om upphovsrätt. Lärohandledningen får laddas ned fritt. Den får användas kostnadsfritt för verksamhet på gymnasieskolor och högskolor, även av skolor som inte har köpt *Litterära mästerverk genom tiderna*. Vid övrig användning, vänligen kontakta MJ Läromedel. Materialet får inte mångfaldigas i kommersiellt syfte utan författarens tillåtelse. Materialet får inte heller utan författarens tillåtelse läggas upp på andra internetsidor än förlaget MJ Läromedels hemsida.

MJ Läromedel
Tranebergsvägen 9
167 45 Bromma

08-53332557
0735-200402
www.mjlaromedel.se
michael@mjlaromedel.se

Lärohandledning del 5

1500- och 1600-talets litteratur: Renässansen

Rabelais och andra humanister

Huvudsakligt innehåll i läroboken

1) Om humanismen: människan som jordisk varelse, homo universalis. Erasmus: egen latinsk översättning av NT, *Dårskapens lov*. Montaigne: essäer, ”modern” syn på pedagogik. 2) Rabelais – allmänt om Pantagruelböckerna. 3) Vad som är speciellt med böckerna: knasig och burlesk handling gör att man genom skrattet tar åt sig böckernas idéer. 4) Idéer: enkel gudstro, ”vettig” inställning till krig, sund pedagogik, omväxlande fostran, bejaka ett världsligt liv, känna sig fri som människa. 5) Böckernas stil.

Svårighetsgrad och underhållningsvärde

Böckerna är i grunden lättlästa. Stilen är enkel och handlingen komisk och uppsluppen. Men det finns mycket lärda inslag som kräver förklarande fotnoter: citat på latin, hänvisningar till filosofer m.m. Det kan irritera den som vill ha en följsam läsning. Dessutom är det ibland lite för mycket av det goda; Rabelais kan gå på som om det inte finns något slut. Det är mycket påhittigt och ofta extremt roligt – t.ex. alla material att torka sig i baken med, för att ta ett lindrigt avsnitt – men det kan bli lite tjatigt. Att läsa hela böcker är kanske inget att rekommendera en gymnasieelev. Men enstaka kapitel främst ur *Gargantua* och *Pantagruel* lär göra susen. All humor och påhittighet ger fantastisk underhållning.

Mänskligt perspektiv

Det finns egentligen hur många mänskliga situationer, känslor, tankar, värden etc som helst att begrunda i Rabelais böcker. Några positiva värden är tolerans, frihet, storsinnet, förundran, andlig förkovran, variationsrik bildning, världslig förlustelse och kroppslig sundhet. Låt eleverna studera hur de värdena (och/eller andra) gestaltas i Rabelais böcker, både med hjälp av läroboken och ett avsnitt i *Gargantua* eller *Pantagruel*. Hur ser vi på och praktiserar de värdena i dag? Har vi ett lika positivt förhållande till de värdena som Rabelais tycks uttrycka? Varför är de värdena viktiga för en människa?

Ett annat perspektiv man kan välja är skrattets roll – ”skrattet är människans kännemärke”, säger Rabelais i den vitsiga inledningsdikten i *Gargantua*. Låt eleverna läsa dikten och förordet till *Gargantua* samt arbeta med ett antal frågor, t.ex. i grupper (har man inte förordet kan man nöja sig med de allmänna frågorna om skrattets roll för människan). Vad vill Rabelais säga med förordet? Och vad menar han när han säger att skrattet är människans kännemärke? Vad betyder egentligen skrattet för oss människor? Vad åstadkommer skrattet med oss, t.ex. psykologiskt? Det sägs att djur inte kan skratta. Är skrattförmågan människans främsta kännemärke? I stället för förnuftet t.ex.? Eller hör rentav förnuft och skratt på något sätt samman? Vad är det som får oss att skratta, varför skrattar vi, vad skrattar vi åt? Hur är en humorlös människa

till skillnad från en som förstår och uppskattar humor? Försöker vissa dämpa skrattets roll, och varför i så fall? Ett exempel: en del av intrigen i Umberto Ecos bok *Rosens namn* är att det i klosterbiblioteket finns en Aristoteleskrift om komedin (vi vet inte om det har funnits en sådan) och att en av klosterbröderna vill dölja detta faktum eftersom skriften kunde förstöra det allvarliga i religionen (Aristoteles var den främsta filosofiska auktoriteten på medeltiden).

Vad för olika sorters humor finns det? Är kiss- och bajshumorn i Rabelais böcker rolig? Har vi svårt att erkänna sådan humor i dag (t.ex. torka sig i baken-humorn i kapitel 13 i *Gargantua*)? När får man inte skratta i dagens Sverige, vad får eller bör man inte skratta åt? Varför inte, och är det bra eller dåligt? Ett exempel: författaren till lärarhandledningen var en gång på en föreställning med Unga Klara där de spelade att de var cp-skadade, mongolida eller något i den stilen; det var extremt roligt men många i publiken hade oerhört svårt att skratta – tills det lossnade för alla, vilket resulterade i en lång skrattorgie. Är humor olika i olika delar av världen? Varför i så fall?

Skrattperspektivet kan utmytna i att eleverna skriver en essä i Montaignes anda; kanske kan de få läsa en av hans essäer som inspiration. Man kan välja flera frågor, här några exempel. ”Om humor – skrattets roll för människan” ”Vilken konst är egentligen bäst – den som får oss att känna spänning, den som får oss att gripas av en människas gripande öde eller den som får oss att skratta?” ”Vilken humor är bra och vilken är dålig?”

Samhällsperspektiv och idéströmningar

Humanismen är en av de starkaste idéströmningarna i Europa alltsedan 1300-talet, även om den har skiftat form under de 700 åren. Dess inflytande på kulturlivet och i längden samhället är enormt. Om renässanshumanismen och tidens intresse för det jordiska kan man läsa på s. 96 och 132-139 i läroboken: intresset för antikens kultur; måleriets förnyelse genom realistisk avbildning av kroppar och miljöer (bl.a. genom perspektivteknik) i stället för symbolisk avbildning; naturvetenskapens uppsving; fokus på världsliga ämnen som historia, poesi och moral-filosofi; människan som jordisk varelse i stället för teologins fokus på gud och himmelriket; homo universalis och ny syn på fostran och bildning; Erasmus, Montaigne och Rabelais.

Eleverna kan fördjupa sig i renässanshumanismen med ämnen som historia, filosofi och i viss mån naturkunskap. Men det är ett rätt stort projekt. Enklare att genomföra är att låta eleverna studera hur renässanshumanismens idéer kommer till uttryck hos Erasmus, Montaigne och Rabelais i första hand och andra renässansförfattare i andra hand. Särskilt fokus kan läggas på uppfostran, skola och bildning.

Litterära verkningssmedel

Eleverna kan i grupper studera den lite ålderdomliga stilen med långa kapitelrubriker och att kapitlen är rätt isolerade episoder (d.v.s. utan en helhet där kapitlen naturligt och med driv hakar in i varandra). Vad tycker de om det? Hur reagerar de på allt burleskt innehåll, att allt kan hända och sägas, alla ordlekar och infall samt alla överdrifter? Är Rabelais för fri i stilen? Är stilen angenäm och stimulerande eller irriterande eller spelar det ingen roll? Summera tankarna i helklass.

Arbete med andra ämnen

Se samhällsperspektiv.

Sammanfattning

Hur pantagruelistiska är vi dagens Sverige egentligen – hur fria vågar vi vara? Hur var det för eleverna att läsa (eller åtminstone utifrån läroboken arbeta med) Rabelais, både innehåll och stil: är han rolig, knäpp, intressant, irriterande o.s.v.? Vilka tankar har väckts hos eleverna? Kan Rabelais berättelser fortfarande utmana människors tankar, föreställningar, vanor etc? Är Rabelais en bra författare?

Cervantes – Don Quijote

Huvudsakligt innehåll i läroboken

1) Cervantes liv. 2) Övergripande handling i *Don Quijote*: förläst på riddarromaner, blir galen och ger sig ut som riddare, allt går snett, Sancho Panza följer med, Don Quijote dör på slutet. 3) Boken är både satir och något mer; Don Quijote är egentligen en ädel hjälte som försöker göra något mot orättvisor fastän han misslyckas – han är riddaren av den sorgliga skepnaden. 4) Realism och psykologisk trovärdighet. 5) Stildrag: gammaldags stil med närvarande berättare, blandning mellan pikaresk och riddarroman, bra helhet jämfört med t.ex. Rabelais. 6) Teater kontra verklighet. 7) Aktualitet.

Svårighetsgrad och underhållningsvärde

Boken är lättläst och mycket underhållande, fast hela boken är förstås lång. Man kan välja i stort sett vilka avsnitt som helst för eleverna att läsa.

Mänskligt perspektiv

Det finns flera mänskliga perspektiv att ägna sig åt. A) Don Quijote har förläst sig. Han är så insnöad på sina riddarberättelser att han tappar greppet om verkligheten. B) Han missförstår sig själv, sin roll och sin omvärld. C) Han skapar illusioner för att lura sig själv. D) Han vill göra något åt dåliga förhållanden i världen. Eleverna kan arbeta i grupp och visa hur de fyra fenomenen kommer till uttryck i romanen samt hur de kan ta sig uttryck hos människor i dag (dels A-D var för sig, dels alla tillsammans om det finns sådana människor). Vad snöar folk in sig på i dag: dataspel, teveserier, shopping, jobb m.m.? Hur missförstår de sig själva och sin omvärld? Hur lurar de sig själva för att fortsätta? Vad gör vanliga människor i dag för att förbättra världen? Lyckas de eller är världen smått omöjlig att förbättra? Eleverna kan också diskutera om önskedrömmar att vara speciell är utmärkande för vår tid och varför i så fall.

Förr i tiden kallade man nog en Don Quijote för en tok eller galning eller kanske bara egen-sinnig. Och i de flesta fall hjälpte väl anhöriga personen ifråga, ifall det behövdes, som Don Quijotes släktingar gör i boken. Hur skulle man reagera på och benämna en Don Quijote i dag, säg en person som gick runt på stan med värja och musketörkläder för att försöka reda upp situationer där han tror sig se orättvisor? Eller bara ett klassiskt original. Blir man skrämmd av personen, ser man ett borderline-fall, vill man spärra in personen på klinik, ge honom mediciner, ska släktingar eller myndigheter bestämma om och hur personen ska behandlas? Låt eleverna läsa ett par avsnitt när Don Quijote ska ”hjälpa till”, kanske kapitel 2-5 i första delen (eller något av kapitlen). Hur betar sig Don Quijote och hur reagerar omgivningen på honom? Låt eleverna sedan diskutera frågorna ovan om hur man skulle reagera i dag. Låt dem också

diskutera eventuella original de känner till. Slutligen kan de diskutera normalisering i vår tid. Finns det tryck från omgivningen att man ska vara på ett visst sätt, inte sticka ut för mycket? Varför eller varför inte? Hur får eller bör man inte sticka ut och vad uppskattas? Är vi snara att kalla människor för psykiskt störda eller sjuka i dag? Varför eller varför inte? Om ja, vad får det för konsekvenser på samhället?

Samhällsperspektiv och idéströmningar

Genom att visa upp orättvisor ville pikareskförfattare påverka samhället; de blottlägger och kritiserar således delar av samhället; de försöker genom berättelsen få läsaren att förstå samtidsens orättvisor. På sätt och vis är pikareskförfattarna de första realisterna i Europa. Skillnaden mellan t.ex. Rabelais och Cervantes är stor. Låt eleverna i läroboken läsa om pikareskromanen och om realism i *Don Quijote* (s. 140, 143) och sedan jämföra Rabelais och Cervantes från ett samhällsperspektiv, t.ex. genom att läsa ett stycke av dem. Hur skildras samhället – personer och miljö – hos respektive författare?

Någon skrev en fortsättning på *Don Quijote*, vilket förargade Cervantes och fick honom att till sist skriva en fortsättning på berättelsen. Den som publicerade den ”falska” *Don Quijote* hade säkerligen blivit fälld i domstol i dag om åtal hade väckts. Men då fanns inte lagar som skyddade konstnärer och deras skapelser. Det trycktes också piratkopior av böcker utan större lagliga problem. Med samhällskunskap och historia (och någon av juridikkurserna ifall eleverna läser det) kan eleverna studera upphovsrättslagen och dess historia.

Litterära verknytningsmedel

Eleverna kan studera den lite gammaldags berättartekniken med en klart närvarande berättare som så att säga berättar en god historia. Det märks inte hela tiden, men det syns ändå ofta, ibland tydligt, ibland mindre tydligt. Låt dem läsa ett avsnitt, t.ex. bokens början, och finna spår av berättarröstens rätt uppenbara närvaro. Hur skiljer sig stilen från böcker eleverna är mer vana vid, böcker från vår tid? Är Cervantes stil angenäm eller irriterande?

Eleverna kan också studera hur personer och miljöer framställs. Är det verklighetstroget skildrat, får man en bra bild av tiden och omgivningen, hur mycket detaljer finns det som hjälper läsaren att se händelser och saker framför sig?

Eleverna kan också studera inslag av pikaresk och satir i romanen. Hur mycket känsla får man av satir av riddarromanen när man läser, att Don Quijote är en knasboll till låtsasriddare som egentligen har sig själv att skylla? Hur mycket medkänsla känner man för Don Quijote, samt hur mycket intresserar man sig för hans ”uppgift” han tagit på sig? Hur lyckas författaren balansera mellan de två ståndpunkterna – satir och medkänsla – vilket är en av de saker som gör boken till stor litteratur?

Arbete med andra ämnen

Med psykologi kan man samarbeta för uppgifterna under mänskligt perspektiv. Med historia kan man fördjupa sig i den tidens spanska samhälle för att se vad pikareskförfattarna kritiserade.

Övrigt

Längre fram i kursen (beroende på hur läraren lägger upp kursen) kan eleverna få jämföra Don Quijote med Dostojevskijs psykiskt sjuka personer där en idé eller liknande tar över personen,

t.ex. huvudpersonerna i *Dubbelgångaren* och *Anteckningar från ett källarhål* samt Raskolnikov i *Brott och straff* och Ivan i *Bröderna Karamazov*. De kan också jämföra Don Quijote med Madame Bovary, den vanligaste jämförelsen eftersom båda har förläst sig på skröppromaner. Är Madame Bovary tokig alternativt psyksjuk som Don Quijote kan sägas vara? Eleverna kan också jämföra med Shakespeares tragedier där huvudpersoner blir som besatta av en idé (se s. 153 i läroboken). Är Hamlet, Othello m.fl. vansinniga liksom Don Quijote?

Sammanfattning

Don Quijote ses som ett av litteraturhistoriens största mästerverk; redan på sin tid lästes boken över hela Europa, och den har hyllats av otaliga stora författare. Vad gör boken till ett mästerverk? Och vad tycker eleverna? Hur bra verkar romanen vara (eller är den ifall de läst hela)?

Liv och död i renässansens lyrik

Huvudsakligt innehåll i läroboken

1) Poesi i Petrarcas stil. 2) Teman som naturen, jordelivet och världslig kärlek – njut av dagen – på 1500-talet. Tema om döden i 1600-talets barockpoesi. 3) Lorenzo de' Medici. 4) Pierre de Ronsard. 5) William Shakespeare. 6) Barocken: Simon Dach och Christian Hoffmann von Hoffmannswaldau.

Svårighetsgrad och underhållningsvärde

Det finns förstås svåra och långa dikter från renässansen, men dikterna i läroboken är lätta, vackra och tankeväckande liksom många andra under renässansen.

Mänskligt perspektiv

Eleverna kan i grupper arbeta med några dikter från 1500- och 1600-talet utifrån följande frågor. Jordelivets glädje med bejakelse och avnjutande av naturens drifter och världslig kärlek är tydliga teman hos Medici, Ronsard och Shakespeare. Man måste passa på att leva och njuta av livet eftersom man snart ska dö. Visa hur temat kommer till uttryck i dikterna i läroboken och några andra. Sätt in temat i renässansens kontext så som det presenteras i läroboken på s. 131-135.

Låt eleverna studera döds- och förgänglighetsmotivet i dikterna av Dach och Hoffmannswaldau i läroboken samt några andra dödsdikter från den tiden. Hur gör poeten för att väcka känslan för död och förgänglighet? Hur åskådligt skildras döden?

Hur ser vi på jordelivet och dess njutningar i dagens Sverige? Är det något som kulturen säger att vi ska bejaka eller inte? Påminns vi att passa på att njuta? Hur då i så fall? I vilka sammanhang? Vad anges skälet vara för att passa på att njuta; är det som renässansens att vi nästa stund kan dö eller något annat? Är det för stort fokus på det materiella jordelivet i dag så att en mer andlig dimension glöms bort? Vad har vi för förhållande till döden? Hur syns döden i kulturen? Hur framställs den? Hur påminns vi om vår förgänglighet? Eller undviks den tanken i vår kultur? Behöver människan påminnelse om döden, kanske av andliga skäl som att göra något gott i livet eller för att komma ihåg att passa på att njuta? Eleverna kan ge exempel från nyhetsvärlden angående döden – är det vår kulturs sätt att påminna oss om död, elände och

förgänglighet? Eleverna kan ge exempel från reklamens värld angående njutning – är det vår kulturs främsta sätt att hylla jordelivets njutningar?

Låt eleverna diskutera och analysera i grupper. Uppsummera i helklass. Det hela kan utmynna i en skrivuppgift, t.ex. med rubriken ”Döden i vår tid” där eleven måste använda en barockdikt med dödstema.

Samhällsperspektiv och idéströmningar

Med historia kan eleverna studera varför dödstemat blev starkt på 1600-talet.

Litterära verknytningsmedel

Sonetten är fortfarande ett av de ledande versmått. För uppgift, se Petrarca i del 4 av lärarhandledningen. Eleverna kan framför allt studera hur petrarkismen varierar, sinnlighet i dikterna, vad för bildspråk som används och hur de sakerna framhäver diktens budskap eller känsla. Eleverna kan givetvis fördjupa sig i enskilda poeter.

Arbete med andra ämnen

Se samhällsperspektiv.

Sammanfattning

Är temana intressanta och poesin bra? Hur bra?

Shakespeares dramatik

Huvudsakligt innehåll i läroboken

1) Speciellt med Shakespeare: många mästerverk, bra på många sätt, kraftfull handling och speciella karaktärer, fantastiskt språk – poetiskt och fungerar dramaturgiskt. 2) Kort om stildrag, blankvers. 3) Vad för sorts pjäser. 4) Komedierna: komplicerad och tillspetsad intrig, några exempel, allvar i komedierna, bifigurer och bihandlingar som tillför dramat kraft. 5) Tragedierna: intriger baserade på huvudpersonens fixa idé som skapar laddade situationer, slutar med död, intressanta bifigurer och bihandlingar. 6) Stora frågor ställs i tragedierna. 7) Hamlet: handling, teman, temat obeslutsamhet och osäkerhet, temat tungsinne och döds känsla. 8) Poetiskt språk lyfter handling och teman.

Svårighetsgrad och underhållningsvärde

Dramerna innehåller en hel del svåra avsnitt p.g.a. poesi som eleverna kanske är ovana vid och många anspelningar på lärdom och tidsbunden kunskap. De flesta moderna översättningar har dock förklarande noter. Och det är oftast bara att läsa vidare även om det är svårt på sina håll. I det stora hela är det inte svårt att följa med i dramerna – och njuta och gripas av handling, karaktärer, språk och teman. Dramerna är mycket underhållande.

Mänskligt perspektiv

Det kryllar av fascinerande känslor, föreställningar, situationer, motiv, teman m.m. som gestaltas på spännande sätt: personer besatta av idéer, komplicerade kärleksproblem, humor, list,

döds känsla, obeslutsamhet, svartsjuka, maktlust, tillit o.s.v. Man kan låta eleverna läsa ett drama och lyfta fram dess mänskliga perspektiv. Eller titta översiktligt på flera dramer och studera de olika mänskliga egenheter som kommer fram. Här ges bara förslag på arbete med *Hamlet* eftersom dramat tas upp grundligt i läroboken.

Eleverna kan läsa hela dramat eller väl utvalda delar av det. De kan göra scheman över personernas förhållande till varandra och framför allt vad som driver dem att agera på ett visst sätt. Vilken känsla dominerar hos respektive person? Det kommer att visa sig att de flesta är rätt enkla att analysera: Claudius vakar över makten, Gertrud är orolig att sonen känner sig sviken p.g.a. omgiften, Polonius lyder order, Ofelia känner sig sviken och sårad av Hamlet, o.s.v. – någonting i den stilen. Men Hamlet är mycket komplicerad. Vilken eller vilka känslor styrs han av? Varför är han så komplicerad? Är det för att han är sinnessjuk, är det för att han befinner sig i en svår situation, är det för att han är ledsen och deppig (utan att vara deprimerad kliniskt sett) eller vad? Varför tvekar Hamlet egentligen? Hurdana är handlingsmänniskor och hurdana är Hamletmänniskor? Vidare kan eleverna studera viktiga teman och situationer i dramat: kungamord, hämnd, spioneri, vansinne, tveksamhet, osäkerhet, döds känsla etc. Det är uppskrivade situationer och tillstånd, men hur skulle sådana fenomen kunna se ut för en vanlig människa i 2010-talets Sverige: när och varför vill vi hämnas, vad snokar vi efter, när tvekar vi trots att mycket står på spel, när blir vi melankoliska, o.s.v.? Är världen ofta så svår och osäker som i *Hamlet*? Alla tycks famla i mörkret, ingen verkar lyckas agera så att de når sina mål. Situationerna är förstas tillspetsade i *Hamlet*, men ifall ändå tillvaron är så svår, hur lyckas vi leva i och uthärda verkligheten? Hamlet har sitt svar (s. 156 i läroboken), men vad menar eleverna? Slutligen bör eleverna få ge sina svar på varför de tror att *Hamlet* är en av historiens mest spelade, lästa och omtalade skådespel?

Arbetet kan utmynna i en skrivuppgift: en analys av dramat, en essä om hur Hamlets problem kunde se ut i dag e.d. Till sin hjälp kan eleverna få en kort artikel, essä eller uppsats, t.ex. en understreckare i SvD, ett förord (eller efterskrift) till en översättning, en tidskriftsartikel. Man kan kräva att de måste hänvisa till artikeln/essän i uppgiften, en bra övning inför nationella provet i svenska.

Samhällsperspektiv och idéströmningar

Eleverna kan studera familjeroller och könsroller i olika dramer. Det finns många möjligheter.

Litterära verknytningsmedel

Blankversen är snabbt avklarad. Mer givande är att låta eleverna studera dramaturgi och poetiskt språk, kanske i grupper. Hur åstadkommer Shakespeare ett sådant dramatiskt driv genom intriger, situationer och karaktärer? Renodlade franskklassiker ansåg Shakespeares pjäser vara för spretiga, utan fast och klar enhet. Vad tycker eleverna? Håller Shakespeare ändå ihop sina dramer bra? Och gör ”spretigheten” dem rentav bättre? Eller ligger det en poäng i det franskklassicisterna säger? Låt eleverna finna avsnitt i ett eller flera dramer med poetiskt språk, såsom exemplet på s. 151 i läroboken. Vad vill personen säga med det poetiska avsnittet? Vad för bildspråk används? Hur förstärker bildspråk, slagkraftiga sentenser, lyriskt ordval etc det som sägs? Hur ofta förekommer poetiska avsnitt? Är det bra? Tillför det dramat kraft och energi? Eller stör det?

Arbete med andra ämnen

Samarbete med psykologi kan vara aktuellt under mänskligt perspektiv ovan.

Sammanfattning

Vad gör flera av Shakespeares dramer till mästerverk? Vad är intressant och givande i dem? Hur bra är Shakespeare egentligen?

Det franskklassiska dramat

Huvudsakligt innehåll i läroboken

1) La Querelle des Anciens et des Modernes, franskklassicismens idéer, Boileau. 2) Franskklassicismens idéer om dramat, Corneille. 3) Molière: karriärens start och slut, skojar med olika typer i samhället, *Tartuffe*, sedelärande karaktärskomедier som visar upp människors drivkrafter, inställning till franskklassicismens regler. 4) Racine: *Fedra* – handling och analys av dramat enligt franskklassicismen.

Svårighetsgrad och underhållningsvärde

Molière är lättläst och mycket rolig och underhållande. Racine är lite svårare eftersom han använder antika och bibliska handlingar som kan vara främmande för eleverna, och innehållet är tyngre då dramerna är tragedier. Karl August Hagbergs översättning av *Fedra* är ganska rostig. Det ska finnas en översättning för Dramaten av Anders Bodegård, men den kanske är svår att få tag på (en rätt kort del av översättningen finns i tidskriften *Aiolos* 34-35). *Andromake* och *Atalja* (i Litteraturens klassiker, översatta av Ivar Harrie) är inte så svårlästa. Racine är underhållande p.g.a. den dramatiska laddningen och sättet han bygger upp dramat.

Mänskligt perspektiv

Det finns förstås massor att ta upp här eftersom ett viktigt mål för franskklassikerna är att visa människans natur, hennes drivkrafter och beteenden. Här ges bara förslag för arbete med *Tartuffe* och *Fedra* eftersom de dramerna behandlas i läroboken. Låt eleverna jobba i grupper med en eller båda dramerna. De kan ha läst ett drama, men det räcker med att eleverna läser om dramat/dramerna i handböcker; läroboken ger en bra grund.

Fedra. Vad driver personerna i dramat, vilken känsla styr respektive person? Hur låter de sina lidelser styra utvecklingen i stället för sitt förnuft? Hur starka drivkrafter har vi att göra med egentligen, t.ex. passionen och svartsjukan hos Fedra? Låt eleverna fokusera på Fedra. Vad är det hon begär och vad driver henne till det? Hur agerar hon p.g.a. sitt begär, sina lidelser? Hur långt är människor beredda att gå för att få sin vilja, sin lust, etc igenom? Det behöver inte vara p.g.a. passion; det kan vara maktlystnad, familjeheder, försvar av sitt barn, behov av att stå i centrum m.m. Varför är människor rentav beredda att gå över lik för sitt begär fastän hon vet att det är fel? Vad för mänsklig drivkraft ligger bakom ett sådant beteende? Hur ofta vinner känslan över förnuftet eller moralisk förstäelse, alltifrån godisättning till grova moraliska fel? Varför står sig ofta förnuftet slätt mot de enklaste känslor och begär?

Tartuffe. Även Tartuffe kan vara intressant att studera. Vad använder han för knep för att få sin vilja igenom? Vad är det han vill ha i dramat? Vad styrs han av för begär? Men i *Tartuffe* är nog

Orgon intressantare att studera. Varför låter han sig luras av Tartuffe? Varför litat han blint på Tartuffe? Vad för känslor får honom att säga ja till allt Orgon säger? Låt eleverna jämföra med andra klassiska exempel, t.ex. Othello och Jago, Pinocchio och redlige John (i Disneys film); låt dem komma med flera exempel på dåligt inflytande och dum tillit från böcker och filmer. Varför faller ofta människor för sådant inflytande, varför luras de till något de inte borde?

Eleverna kan avslutningsvis skriva en essä eller hålla tal om förnuft kontra känsla eller inflytande och tillit, helst med någon sorts hänvisning till eller anspelning på *Fedra* eller *Tartuffe* som obligatoriskt moment.

Samhällsperspektiv och idéströmningar

Molière skaffade sig en del fiender genom sina satiriska komedier; vissa kände sig väl träffade. Hur långt får konstnärer (och andra offentliga personer) egentligen gå när de ska kritisera någon och något, vare sig med komik eller allvar? Låt eleverna diskutera det i grupper, gärna med några verkliga fall från vår tid som utgångspunkt. Två fall som har vållat stor uppståndelse de senaste åren är Muhammedkarikatyrerna i Jyllands-Posten och Lars Vilks rondellhund (och andra konstnärliga provokationer). Två andra som har väckt reaktioner från muslimskt håll är Salman Rushdie och Michel Houellebecq. Jesus har utmålats som svart (mörkhyad) och homosexuell, vilket har väckt starka reaktioner. Lindrigare fall är kanske Maja Lundgrens och Lars Noréns omskrivna böcker för några år sedan med påhopp på kulturpersoner i Sverige. Ännu lindrigare är väl ”attacker” på Björn Ranelid i krönikor etc, t.ex. att han ägnat sig åt läppförstoring och läppglans. Ett tillsynes harmlöst fall är AIK-trubaduren som bl.a. skojar med Hammarbyanhängare genom att kalla dem pundare och lag från mindre städer vars anhängare utmålas som dumma bonnläppar. I april 2012 väcktes anstöt p.g.a. en konstnärlig tillställning på moderna museet när kulturministern skar i en tårta föreställande en svart kvinna; många ropade rasism fastän konstnärens syfte var antirasistiskt genom att problematisera västerlänningars syn på Afrika (eller något i den stilen). Vad är ok inom konsten? När går man över gränsen? Eller finns det ingen gräns? Vad säger t.ex. lagen? Vad är bra och vad är dålig satir? Vad är bra och vad är dålig konstnärlig provokation? Bör det finnas någon sorts censur? Varför anses det ok (i Sverige) att ge sig på vissa men inte andra? Låt eleverna ge exempel på vilka som anses ok att karikera och vilka som inte anses ok. Eleverna kan antingen bara diskutera frågorna eller fördjupa sig med ämnen som samhällskunskap, religion och historia.

Litterära verknytningsmedel

Eleverna bör få studera alexandriner, men det är snabbt gjort. Viktigare och mer krävande är verknytningsmedel inom dramatiken p.g.a. inomhusteatrar, franskklassicismens idéer samt Molières och Racines egenart. Eleverna kan t.ex. utifrån det som står i läroboken om inomhusteatrar samt dramaturgin i franskklassiskt drama i allmänhet och *Fedra* i synnerhet göra ett schema över dramaturgin i en komedi av Molière. Hur används exposition, stegring, höjdpunkt, peripeti och katastrof med humoristiska medel i en komedi i stället för en tragedi? Hur fungerar de tre enheterna tid, rum och handling? Dessutom kan de visa på situationskomik, eventuellt användande av *deus ex machina* och annat. Som en fördjupning av uppgiften kan eleverna få jämföra franskklassicismens dramaturgi med en Hollywoodfilm; vad finns det för likheter och skillnader?

Arbete med andra ämnen

Se samhällsperspektiv. När det gäller mänskligt perspektiv kan man även arbeta med psykologi.

Sammanfattning

Är Molière och Racine bra dramatiker? Är franskklassicismens ideal för stela eller balanseras dramatiken upp av reglerna? Vad föredrar eleverna: Shakespeares mustiga och lite yviga dramatik eller franskklassikernas mer strama dramatik? Är franskklassikernas ”analyser” av känslor och människans natur intressanta, eller är de lite för onyanserade? Vad är elevernas åsikter om provokativ satir (eller konst i allmänhet)?

Georg Stiernhielm – Hercules

Huvudsakligt innehåll i läroboken

1) Inställning till litteratur på svenska. 2) Vad gör dikten (eller det korta eposet) *Hercules* storlagen? 3) Handling, karaktärerna – beskrivning av dem och deras argument. 4) Avsikt med dikten – budskap.

Svårighetsgrad och underhållningsvärde

En förutsättning för att eleverna ska uppskatta längre delar av dikten är en version med moderniserad stavning. Man kan ge dem ett kort avsnitt med gammal stavning i språkhistoriskt syfte, men mer är nog bara irriterande. Även ordföljd samt ordformer och ordval p.g.a. ålder och versmått kan vara lite irriterande för en elev. Hela dikten är väl därför för jobbig – och långdragen – att läsa. Men delar är klart underhållande.

Mänskligt perspektiv

Hercules tar upp ett antal frågeställningar om människans tillvaro, t.ex. frestelsernas kraft, att välja den enkla vägen eller en jobbigare, att arbete och träning behövs för att uppnå dygd och kunskap, pinsamheten att vara gammal utan sådan lärdom, vad händer om döden omfamnar oss utan att ha uppnått något egentligt (varaktigt) bra m.m.

Eleverna kan arbeta med *Hercules* med hjälp av läroboken och ett utdrag från dikten. Låt dem formulera sådana mänskliga frågeställningar som dikten tar upp; de kan i förväg få en av ovan nämnda, t.ex. den enkla vägen. Frågeställningarna kan sedan diskuteras i helklass. Vad finns det t.ex. för enklare väg att gå i dag? Kanske att fuska på prov? Varför gör vi så?

Eleverna kan också studera döds känslan i dikten och jämföra med renässans- och barockpoeter från dels Skandinavien (läroboken tar upp det temat för Lucidor och Kingo, men det finns många 1600-talsdikter med dödstema) och dels övriga Europa (se uppgifterna om lyrik från dels Skandinavien nedan, dels från övriga Europa ovan). Hur argumenterar de två fruarna när döden nämns? Hur beskrivs döden? Är dödshotet fortfarande aktuellt? Varför eller varför inte?

Samhällsperspektiv och idéströmningar

Låt eleverna arbeta med diktens fostrande budskap dels med stormaktstidens samhälle som kontext – de kan eventuellt arbeta med historia – och dels dagens samhälle som kontext. Varför var det fostrande budskapet viktigt då? Är det viktigt i dag? Vad finns det för lockelser och

frestelser i dagens samhälle som försöker locka bort oss från den svåra vägen? Vad eller vilka ligger bakom sådana frestelser? Hur ser dagens Fru Lusta med barn ut? Likadana som då? Hur lockar de? Vad i frestelserna lockar oss? Finns det krafter som balanserar upp frestelserna? Hur ser och argumenterar dagens Fru Dygd? Hur finner man kraft att inte frestas?

Litterära verkningsmedel

Låt eleverna studera Stiernhielms hexameter. Låt dem definiera versmåttet (rytm, rim, strofer etc) genom att arbeta med några rader. Är versen svår att läsa? Eller finner man rytmen rätt automatiskt ungefär som när man läser en modern översättning av Homeros?

Vilket intryck ger de allegoriska figurerna? Reagerar eleverna över huvud taget på att dikten är en allegori? Låt eleverna läsa Fru Lustas dödenavsnitt och studera inrim, alliterationer, ljudeffekter och ålderdomliga uttryck. Har avsnittet en fungerande poetisk effekt, d.v.s. ger poesin extra styrka åt döds känslan? Eleverna kan också jämföra de två fruarnas dödsavsnitt (Fru Dygds avslutar dikten). Vems är poetiskt kraftigast, vems är mest skrämmande?

Arbete med andra ämnen

Se samhällsperspektiv.

Sammanfattning

Är *Hercules* en bra dikt? Hur formuleras sådan moralisk insikt i konst i dag, om ens alls? Är sådan moralism aktuellt i film och teveserier, eller finns det annan moral som speglas i film och serier? Behöver vi Stiernhielms råd och moralismer, eller låter det bara fånigt i dag?

Naturen, döden och livets växlingar i skandinavisk poesi

Eleverna kan fördjupa sig i några typiska motiv i skandinavisk lyrik på 1500- och 1600-talet. Naturen, döden och livets växlingar är sådana motiv (som också förekommer i övriga Europa, se uppgiften om liv och död i europeisk lyrik ovan). Läroboken tar upp dikter av Wivallius, Lucidor, Kolmodin och Kingo med de motiven. Men det finns många fler dikter med motiven. Låt eleverna studera ett antal dikter med motiven för att se hur de skildras. Utöver de dikter som nämns i läroboken, s. 167-174, får läraren fylla på med lämpliga dikter. Man bör använda dikter i moderniserad stavning; annars kan eleverna finna det för irriterande och tröttna. Många dikter från den tiden finns med modern stavning i olika antologier o.d. *Den gamla psalmboken* (åtminstone ett urval dikter) finns t.ex. i moderniserad form som nedladdningsbar pdf på Svenska akademiens hemsida, under Publikationer, Svenska klassiker. Tranströmers urval av Lohmandikter i *Bröllops- och begravningsdikter* (Ellerströms förlag) har flera dikter med motiven och med modern stavning. Dikterna i boken *Barocklyrik* (Aldus klassiker, 1962) har också modern stavning. Samma sak med Lucidorsamlingen i En bok för alla-serien och Wivalliusdikterna i *Svenska dikter* (Minerva förlag).

Asiatisk lyrik från 1500- och 1600-talet samt Färden till Västern

Låt eleverna ta reda på mer om de poeter och poetiska traditioner som tas upp på s. 175-179 i läroboken. Tillsammans med historia kan eleverna arbeta med poeternas liv. Det är en omvälvande tid i det osmanska riket, Mogulriket, Tibet och Japan under 1500- och 1600-talet, och de poeter som tas upp i avsnittet utgör en mycket viktig del av rikenas kultur. Några av dem lever dessutom spektakulära liv.

Framför allt bör eleverna få arbeta med poeternas lyrik och de poetiska traditionerna. Vad skriver de om, vilken tradition arbetar de inom (ghazaldiktning, haiku etc), vilka teman och motiv är vanliga, vad är utmärkande för respektive poet, etc? Det står en del i läroboken, men för att kunna arbeta djupare med poeterna krävs annan litteratur. Flera bra tips står på förlagets hemsida under länken ”Litteratur från andra kulturer än Västerlandet” på ”Tips till litteraturundervisningen”. Observera att sidan inte är uttömmande. Böcker med översättningar är oftast bättre än handböcker. Ofta finns det mycket givande inledningar som går igenom poetisk tradition, poetisk teknik och typiska teman och motiv. Det gäller i första hand översättningar av Khatak, Den sjätte Dalai Lama och japansk haiku (särskilt Vargös bok).

Kinesisk poesi från Mingdynastins epok står inte med i läroboken. Det fanns förstås poeter då med, men det verkar finnas väldigt lite översatt till svenska, om något. Det finns ganska mycket översatt från tiden innan (fortiden och medeltiden) och från 1900-talet. Men århundradena emellan tycks ha kommit i kläm. Engelska wikipedia har en artikel om Mingtidens poesi (”Ming poetry”) där de viktigaste poeterna står med. Man kan gå den vägen för att finna mer.

Ett lämpligt arbetssätt är att ge ut ett rikets poeter till varsin grupp elever: Osmanska riket, Mogulriket, Tibet och Japan (samt Kina och eventuellt andra kulturer om läraren finner material). En grupp kan arbeta med *Färden till Västern*. Slutligen får varje grupp redovisa det de har arbetat med.

Färden till Västern är en Kinas främsta berättelser. Tillsammans med historia och religion kan eleverna studera buddhismens spridning i Kina med fokus på berättelserna om pilgrimen Xuanzang i *Färden till Västern*. Bredvid det buddhistiska innehållet kan eleverna studera kinesisk mytologi, religion och folklöre, som är en viktig del av handlingen. Vad är den historiska bakgrunden till berättelsen? Vad är den övergripande handlingen? Vad är indiska och vad är kinesiska inslag i berättelsen? Vilka buddhistiska texter rör det sig om? Fyll på med lämpliga frågor.

Det står tyvärr fel i läroboken om den tecknade teveserien Kung Markatta som visades i Sverige på 80-talet; det lär vara en kinesisk teveserie från 60-talet, inte den japanska från 1978-80. Förhoppningsvis finns det ett och annat avsnitt kvar på youtube, kanske från båda serierna. Bäst information hittas annars i Göran Malmqvists översättning av berättelsen. I det första bandet finns en mycket informationsrik inledning.